

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

“МЕНЕЖМЕНТ ВА МАРКЕТИНГ” КАФЕДРАСИ

КУРС ИШИ

Мавзу: Корхона менежментида инновациялар

Бажарди: БМ 62 гуруҳи талабаси

Ф. Шодмонов

ТОШКЕНТ-2014

Корхона менежментида инновациялар

Режа

Кириш

- 1.Инновацион менежментнинг асосий тушунчалари, мақсади ва вазифалари.**
- 2. Корхонада инновацияни ривожлантиришнинг асосий йўналишлари**
- 3.Корхоналарда инновацион фаолиятни ташкил қилиш.**
- 4.Корхона менежментида инновацияларни бошқаришда инновациялар портфелини шакллантириш.**
- 5. Инновацион фаолиятни такомиллаштириш**

Хулоса

Адабиётлар рўйхати

Кириш.

Ўзбекистон дунёнинг ривожланган давлатлари қаторига қўшилиш, сиёсий ва иқтисодий ислохотларни, мамлакатни модернизация қилишни давом эттириш қамда чуқурлаштириш, фуқаролик жамиятини шакллантириш ва шу асосда ўз фуқаролари учун муносиб турмуш шароитини яратишни ўзининг истикболдаги муҳим вазифалари деб билади.

Мамлакатимизда олиб борилаётган иқтисодий ислохотлар натижасида иқтисодиётни ривожланишини алоҳида таъкидлаб ўтиш зарур. Бу ҳақида мамлакатимиз Президенти И.А.Каримов ўз чиқишларида: “2013 йилнинг якунлари ҳақида гапирар эканмиз, шуни мамнуният билан қайд этмоқчиманки, ўтган йилда деярли барча макроиқтисодий кўрсаткичлар бўйича прогноз ҳажми ва кўрсаткичларига эришилди, аксарият кўрсаткичларнинг эса сезиларли даражада ошириб бажарилиши таъминланди. 2013 йилда мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотнинг 8 фоизга ўсгани айниқса диққатга сазовор, саноат ишлаб чиқариш ҳажми 8,8 фоизга, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш эса 6,8 фоизга, чакана савдо айланмаси ҳажми 14,8 фоизга ошгани қувончли ҳол, албатта” -деб алоҳида таъкидлаб ўтдилар¹.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2013 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2014 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2014-йил юқори ўсиш суръатлари билан ривожланиш, барча мавжуд имкониятларни сафарбар этиш, ўзини оқлаган ислохотлар стратегиясини изчил давом эттириш йили бўлади” мавзусидаги маърузаси.2014йил, 18январ.

Ўзбекистон иқтисодиётини ислоҳ қилишнинг янги босқичи. Инновацион менежмент бўйича илмий жамоалар, тадқиқотлар ва ишламаларни бошқариш усулига эга ва янгилик киритишлар бозорида ишлашга қодир мутахассисларни тайёрлашни тақозо қилади.

Ўзбекистонда илғор технологиялар билан жиҳозланган ва бизнинг хом ашё ресурсларимизни чуқур қайта ишлашни, экспорт салоҳиятини кўпайтиришни таъминловчи, янги иш жойларини ташкил қилувчи янги юқори технологик ишлаб чиқаришларни яратишга қаратилган инвестицион лойиҳаларга устиворлик берилади.

Ушбу масала бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг махсус Қарори чиққан, унда илмий – амалий тадқиқотлар ва инновацион ишламаларни ривожлантириш ва уларни ишлаб чиқаришни модернизациялаш, техник ва технологик янгилаш жараёнларига тадбиқ этиш, фан ва ишлаб чиқаришнинг яқинроқ алоқасини таъминлашни рағбатлантириш бўйича ҳақиқий механизмларни яратиш мақсадида ва илмий – тадқиқот ташкилотлари ва ҳақиқий иқтисодиёт соҳалари корхоналари ўртасида яқин кооперацион алоқаларни ўрнатишда Республика инновацион ғоялар ва лойиҳалар ярмаркасининг ўрнини ҳисобга олган ҳолда тадбирларнинг бир қатор мажмуалари тасдиқланган².

Замонавий инновацион жараёнлар мураккаб бўлиб, уларнинг ривожланиши қонуниятлари таҳлил қилиниши лозим. Бунинг учун янгилик киритиш ҳар хил ташкилий – иқтисодий жиҳатлари билан шуғулланувчи мутахассислар инновацион менежерлар зарур.

Инновацион менежерлар илмий – техник ва иқтисодий – психологик салоҳиятга эга бўлишлари керак, уларга муҳандислик – иқтисодий билимлар зарурдир.

Инновацион менежерлар инновацион жараённи илгари суришга ёрдам берадилар, эҳтимол бўлган катаклизмлар (жамиyat ва табиатдаги кескин ўзгаришлар) ни ва уларни бартараф қилиш йўлларини башорат қилишга ҳаракат қиладилар.

Бозор иқтисодиёти учун маҳсулотларни янгилашдан манфаатдор бўлган мустақил фирмаларнинг рақобати, бир бирлари билан рақобатлашувчи янгилик киритишлар бозорига хосдир. Шунинг учун янгилик киритишларнинг бозорли танлови мавжуд, унда инновацион менежерлар иштирок этадилар.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ишлаб чиқаришга инновацион лойиҳалар ва технологияларни тадбиқ этишни рағбатлантириш бўйича қўшимча чоралар ҳақидаги” Қарори – “Халқ сўзи”, 2008 йил, 16 июль

Инновацион менежерлар ижодий жамоаларни ташкил қилиш, янгиликларни қидириб топиш ва тарқатиш, илмий тадқиқотлар ва ишламаларга буюртмалар портфелини шакллантириш вазифаларини бажара туриб, ҳар хил ташкилий тузилмалар (фанлар академияси, ОЎЮ, илмий жамиятлар, тадқиқот ташкилотлари, конструкторлик бюrolари ва бошқалар) да ҳаракат қилишлари мумкин. Улар илмий жамоаларни бошқарадилар, илмий тадқиқотларни мувофиқлаштириш билан шуғулланадилар ва анъанавий менежер ва тадқиқотчи олим сифатларига эга бўлишлари, ҳамда янгилик киритишларнинг самарадорлигини баҳолашга қодир малакали мутахассислар бўлишлари керак.

Инновацион жараён инновацион ўзгаришларни тайёрлаш ва амалга оширишдан иборат бўлади ва ягона, мажмуавий бутунликни ташкил қилувчи ўзаро боғланган босқичлардан вужудга келади. Бу жараён натижасида амалга оширилган, фойдаланилган ўзгариш - инновация пайдо бўлади. Инновацион жараёни амалга ошириш учун диффузия (янги шароитлар ёки қўллаш жойларида бир марта ўзлаштириб ёки фойдаланиб бўлинган инновацияни вақтда тарқалиши) катта аҳамиятга эга. Инновацион жараён даврий характерга эга. Бу жиҳатларни ҳисобга олиш иқтисодий ташкил қилиш ва бошқаришнинг эгилувчан тизимларини яратишга ёрдам беради.

1.Инновацион менежментнинг асосий тушунчалари, мақсади ва вазифалари.

Инновация – бошқариш объектини ўзгариши ва иқтисодий экологик, илмий – техникавий самарадорликка эришиш мақсадида янгиликнинг пировард натижасини киритишдир

Илмий-техника тараққиёти – бу фан техника, технологиянинг тўхтовсиз ривожланиб бориши, меҳнат кўроллари, ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этиш шакллари ва усуллариини такомиллаштириш жараёни, ИТТ ижтимоий вазифаларни меҳнат шароитини яхшилаш, атроф муҳитни ҳимоя қилиш ва пировордида миллат фаровонлигини ошириш воситаси. ИТТ миллий хавфсизлик ва мудофа тизимини таъминлашда катта аҳамиятга эга.

ИТТ ўзининг ривожланишиди бир – бирига тобе бўлган икки хил шаклда намоён бўлади (1-жадвал). Бу икки шаклнинг ўзаро алоқадорлиги қўйидагиларда намоён бўлади: ИТТ фан асоси бўлиб, мунтазам равишда инқилобий ихтироларни такомиллаштиради яъни илмий-техника инқилобига ёрдам беради. Масалан ички ёниш двигателининг ихтиро қилиниши автомобилсозлик саноатининг вужудга келишига кучли туртки бўлди. Автомобилсозликнинг ривожланиши ишлаб чиқарувчиларни янги бозорга

йўналтирди, бензиндан ва дизел двигателидан воз кечишга олиб келди. Илмий техника инқилоби ўз навбатида ИТТни тезлаштиради ва уни сифат даражасига кўтаради.

1-жадвал

Илмий – техника тараққиётининг шакллари

ИТТ шакллари	Муддати ва моҳияти	Тасвири
Тадрижий	Узоқ муддат давом этиши мумкин ва сезиларли иқтисодий натижаларга эришиш мумкин (айниқса бошланғич босқичларда)	Анъанавий техника воситалари ва технологияларни мунтазам узлуксиз такомиллашиб бориши учун асоснинг яратилиши
Инқилобий	Ишлаб чиқаришда моддий-техника асосида нисбатан оз вақтда тезкорликда сифат ўзгаришлари амалга ошади. Миллий иқтисодиётни техника билан қуролланишини белгиловчи ишлаб чиқариш тезда ривожланади	Фан техника ютуқларига таянади. Энергия манбаларидан, янги электроника технологик жараёнларидан ва прогрессив материаллардан фойдаланиш билан тавсифланади

Ташкилотда инновацианинг (илмий–техник) самарадорлиги фойдани харажатларга нисбати билан белгиланади (1-расмга қаранг).

Самарадорлик нисбий миқдор бўлиб, ишлаб чиқариш харажатларига нисбатан улушда ёки фоизда ифодаланади. Самарадорлик мезони – фойдани ошириш ва харажатларни камайтиришдир.

Илмий-тадқиқот ишларини (лабаратория технологиялари) саноатида қўллаш даражасига етказиш (саноат ёки тажриба-саноат технологиялари) ҳамда тайёр саноат технологиясини (нисбатан капитал сиғими кам бўлган) харид этиш учун салмоқли инвестиция сарфи талаб этилади. Шундай қилиб, ташкилотда инновациянинг ривожланиши унинг инвестиция фаолияти билан боғлиқ.

Инвестиция ҳажми инновация жараёнининг хусусиятларига: мақсадга етишишнинг ҳар хил вариантлилиги, инновацияни қўллашда таваккалчиликнинг юқори даражада эканлиги, фирма стратегиясини амалга оширишда катта миқдорда ахборот воситалардан фойдаланишга бўлган талаб

натижаларини баҳолашда башорат қилишнинг паст даражаси ва ҳ.к боғлиқ бўлади.

1-расм. Корхонада инновация ривожланишининг самараси

Охирги йилларда корхонани соғломлаштириш (реструктуризация) қилиниши катта аҳамиятга эга бўлмоқда. Бозор иқтисодиёти шароитида конъюнктуранинг тезда ўзгариши, корхоналарнинг фаол рақобат кураши, ташкилот, корхона стратегияси билан боғлиқ бўлган ишлаб чиқариш технологиясини тубдан ўзгартиришни талаб этади.

Инновацияни самарали ишлаб чиқариш ва уни жорий этиши, ўзлаштирилган объектларда корхонани муваффақитли амал қилиши ва янги йўналишларга кириш имкониятини беради. Ташкилотда инновациянинг ривожланишига қуйидагилар таъсир этади:

- илмий – техника салоҳияти;
- моддий база;
- ресурсларнинг асосий турлари;

- инвестициялар салмоғи;
- бошқариш тизимининг мослиги.

Омиллар ўртасидаги тўғри нисбат ва улардан тўғри фойдаланилганда, бошқариш тизими орқали инновация, ташкилотнинг ишлаб чиқариш ва маркетинг фаолиятлари ўртасидаги чамбарчас боғлиқлик ижобий натижа беради.

Инновация стратегияси асосида ташкилотнинг мақсади ва инновация вазифалари ётади. Бозор иқтисодиёти шароитида корхонанинг асосий мақсади фойдани олиш ва уни юқори даражага етказишдан иборатдир.

Корхона мақсадга эришиш учун қуйи босқичдан бошлайди. Ижтимоий-иқтисодий мақсадга эришишнинг иккинчи даражасига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- ишлаб чиқариш кўламини кенгайтириш;
- бозордаги улушнинг кўпайиши;
- бозордаги ҳолатни муътадил ҳолга келтириш;
- янги бозорларни ўзлаштириш;

Инновация стратегияси портфелини тўғри ифодалаш, ресурсларни рационал тақсимлаш ва ташкилотнинг умумий фаолиятини самарали ривожланишига таъсир этади. Лекин, инновация стратегиясини ишлаб чиқиш ва уни жорий этиш ташкилотнинг ташқи омилларига ҳам боғлиқ. Стратегик режалаштиришда рақобатчиларнинг инновация салоҳиятини давлатни ташкилотнинг инновация фаолиятига бўлган муносабатини ва умуман илмий–техникавий, иқтисодий, ижтимоий стратегияларни ҳисобга олиш керак.

Инновациялар ва инновацион бошқарувга нисбатан оширилган эътибор ҳозирги жамиятнинг ҳаётининг ўзи томонидан талаб қилинади, ахир инновацион жараёнларни янги маҳсулотлар ва янги техникада рўёбга чиқиши унинг социал – иқтисодий ривожланишининг асоси бўлади.

Инновацион жараён инновацион ўзгаришларни тайёрлаш ва амалга оширишдан иборат бўлади ва ягона бир бутунни ташкил қилувчи ўзаро боғланган паллалардан ташкил топган. Бу жараённинг натижасида амалга оширилган ўзгариш инновация пайдо бўлади. Инновацион жараённи амалга ошириш учун диффузия – янги шароитлар ва қўллаш жойларда бир марта ўзлаштириб ва фойдаланиб бўлинган инновацияларни вақтда тарқатиш жуда катта аҳамиятга эга. Инновацион жараён давравий характерга эга, бунини иқтисодиётни ташкил қилиш ва бошқаришнинг ихчам тизимларини ишлаб чиқишда ҳисобга олиш зарур.

“Инновация” атамасидан Ўзбекистоннинг ўтиш иқтисодиётида ҳам мустақил ва ҳам бир қатор ўхшаш тушунчалар: “Инновацион фаолият”, “инновацион жараён”, “инновацион қарор” ва ҳ.к. белгилаш учун фойдаланилган.

Ҳар хил олимлар, айниқса хорижликлар (Н. Мончев, И. Перлаки, В.Д. Хартман, Э. Мэнсфилд, Р. Фостер, Б. Твисс, Й. Шумпетер, Э. Роджерс ва бошқалар) бу тушунчани ўзларининг тадқиқотлари объекти ва предметига кўра ҳар хил талқин қиладилар, аммо инновацияларнинг бу ҳар хил таърифларининг таҳлили шундай ҳулосага олиб келадики, ўзгаришлар инновацияларнинг ўзига хос мазмунини ташкил қиладилар, ўзгаришлар вазифаси эса инновацион фаолиятнинг асосий вазифаси бўлади.

Австрияли олим Й. Шумпетер томонидан бешта типик ўзгаришлар ажратилган:

- 1) янги техника, янги технологик жараёнлар ва ишлаб чиқаришни янги бозор таъминотидан фойдаланиш (олди - сотди);
- 2) янги хусусиятларга эга маълумотларни тадбиқ этиш;
- 3) янги хом ашёдан фойдаланиш;
- 4) ишлаб чиқариш ва унинг моддий – техник таъминотини ташкил қилишдаги ўзгаришлар;
- 5) янги сотиш бозорларини пайдо бўлиши.

Бу қоидалар Й. Шумпетер томонидан 1911 йилдаёқ шакллантирилган. Кейинроқ, 30 – йилларда у инновация тушунчасини, уни истеъмол товарларининг янги турлари янги ишлаб чиқариш ва техник воситалар, бозорлар ташкил шакллари саноатга тадбиқ этиш ва уларда фойдаланиш мақсадидаги ўзгариш сифатида талқин этган ҳолда киритган. Баъзида инновацияга жараёнли тизим сифатида қаралади, шунинг билан янгилик киритишни вақтда ривожланиши ва яққол акс эттирилган босқичлилиги тан олинади.

Бозор иқтисодиёти шароитларда инновацияларни баён қилиш методологияси халқаро стандартларга асосланади. Фан ва инновациялар ҳақидаги ахборотларни тўплаш, ишлаб чиқиш ва таҳлил қилиш бўйича ишларни мувофиқлаштириш учун Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (ОЭСР) доирасида фан ва техника кўрсаткичлари бўйича миллий экспертлар гуруҳи ташкил қилинган, Фраскати қўлланмаси (“Тадқиқотлар ва тажриба ишламаларини текширишлар учун таклиф қилинаётган стандартли амалиёт”) ишлаб чиқилган. Ҳужжат бундай номни тавсияларнинг биринчи версияси 1963 йилда итальян шаҳри Фраскатида қабул қилинганлиги муносабати билан олган.

Фраскати қўлланмасидаги қоидаларга даврий равишда аниқликлар киритилади, бу миллий ва халқаро даражалардаги илмий – техник сиёсат

стратегияси, илмий тадқиқотлар ва ишламаларни ташкил қилишдаги ўзгаришлар билан асосланади. Фраскати қўлланмаси (1993 й)нинг охири тахрирларидан биридан илмий тадқиқотлар ва ишламалар (ИТТКИ), уларнинг таркиби ва чегаралари, ҳамда тадқиқотлар ва ишламалар билан банд бўлган ходимлар сонини ўлчаш услубиётига тегишли асосий тушунчалар мавжуд. Технологик инновациялар ҳақидаги маълумотларни тўплаш услубиёти 1992 йилда Осло шаҳри (Норвегия)да қабул қилинган тавсияларга асосланади. У “Осло қўлланмаси” номини олган.

Халқаро стандарларга мувофиқ инновация бозорга тадбиқ этилган янги ёки такомиллаштирилган маҳсулот ёки амалий фаолиятда фойдаланилаётган янги ёки такомиллаштирилган технологик жараён ёхуд социал хизматларга янгича ёндашиш кўринишида рўёбга чиққан инновацион фаолиятнинг якуний натижаси сифатида белгиланади.

Инновацион бошқарув ғоятда мураккабдир. Инновацион жараёнларнинг ривожланиши қонуниятларини таҳлил қилиш учун инновацион менежерлар бўлган мутахассислар зарур, улар янгилик киритишларнинг ҳар хил ташкилий – иқтисодий жиҳатлари билан шуғулланадилар. Уларнинг инновацияларни бошқаришдаги асосий вазифаси – инновацион жараённи илгари суриш, эҳтимол бўлган тўсиқларни башорат қилиш ва уларни бартараф қилиш йўллари белгилашдир.

Бозор иқтисодиёти учун янгиланган маҳсулотлардан мансабдор бўлган мустақил фирмаларнинг рақобати, рақобатлашувчи янгиликлар бозорнинг мавжудлиги ҳосдир.

Буюк компаниялар муваффақиятларининг кўп сонли тарихи бундан дарак беради. Шу сабабли янгилик киритишларнинг бозорли танлови мавжуд, унда инновацион менежерлар иштирок этадилар.

Инновацион менежерлар ижодий жамоаларни ташкил қила туриб, янгиликларни қидириб топиш ва тарқатиш, илмий тадқиқотлар ва ишламаларга буюртмалар портфелини шакллантириш билан шуғулланган ҳолда, ҳар хил ташкилий тузилмалар (фанлар академияси, ОЎЮ, илмий жамиятлар, тадқиқот ташкилотлари, конструкторлик бюrolари, инжиниринг компаниялари ва бошқалар)да ҳаракат қилишлари мумкин. Улар илмий жамоаларни бошқарадилар, илмий тадқиқотларни мувофиқлаштирадилар. Буларни барчаси инновацион бошқарувчилар малакаси олдида юқори талабларни қўяди: улар илмий техник ва иқтисодий – психологик салоҳиятга, ҳам анъанавий менежер ва ҳам тадқиқотчи олим сифатида эга бўлишлари, янгилик киритишларнинг самарадорлигини баҳолаш ва инновацияларни бошқаришга қодир малакали иқтисодчи бўлишлари керак.

Инновацион менежмент – бу инновацион жараёнлар, инновацион фаолият, бу фаолият билан банд бўлган ташкилий тузилмалар ва уларнинг ходимларини бошқариш тамойиллари, усуллари ва шаклларнинг мажмуасидир. Менежментнинг ҳар қандай бошқа соҳалари учун каби, унинг учун ҳам қуйидагилар хос: мақсадни қўйиш ва стратегияни танлаш, давранинг тўртта босқичи:

- 1) режалаштириш;
- 2) шартларни белгилаш ва ташкли қилиш;
- 3) ижро этиш;
- 4) раҳбарлик.

Корхона инновацион менежментнинг мақсадлари фирманинг вазифаси, унинг фалсафаси, анъаналари ва ташкилотнинг ҳаётий давраи билан боғлиқ. Замонавий иқтисод ҳўжалик фаолиятининг субъекти – бу корхона, компания, фирма, корпорация, яъни фаолиятнинг ҳар хил турлари, шериклар, мулкни эркин танловчи ва давлат олдида белгиланган мажбуриятларга эга юридик шахсдир.

Фирма стратегик ва оператив мустақилликка эга, ишлаб чиқариш ҳажмлари, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг турлари технологик ва ташкилий тузилмани белгилайди, бозордаги ҳулқ ва жойлашиш масалаларини ҳал қилади.

У мақсадлар тузимига эга, улар фирма ривожланишининг ташқи муҳити ва ички эҳтиёжларининг таъсири билан белгиланади.

Корхона инновацион фаолиятининг унинг ички эҳтиёжлари нуқтаи назаридан мақсадлари барча ишлаб чиқариш тизимларини янгилаш ҳисобига ишлаб чиқаришнинг самарадорлигини ошириш, илмий, илмий – техник, ақлий ва иқтисодий салоҳиятлардан самарали фойдаланиш асосида корхона рақобат афзалликларини кўтаришдан иборатдир.

Социал мақсадлар ходимлар иш ҳақини ошириш, меҳнат шароитларини яхшилаш ва социал ҳимоялашни оширишга қаратилгандир.

Инновацион мақсадлар салоҳиятини янгиликларни ишлаб чиқиш, патентлаштириш ва лицензиялаштириш бўйича ишларни ўтказиш, ноу – хаулар, янги саноат намуналари, товар белгилари ва ҳ.к. харид қилиш билан боғлиқдир.

Фирманинг янгиликларини тижоратлаштириш соҳасидаги мақсадлари кейинчалик сегментини кенгайтириш ва янги бозорларга бостириб кириш

билан бозорда мустаҳкам ҳолатни эгаллаш учун фаол маркетинг тадқиқотларини ўтказишни ўз ичига олади.

Инновацион менежментнинг устувор мақсадлари инновацион фаолиятни фаоллаштириш асосида ташкилотни ўсиши ва ривожланиши, янги товарлар ва янги технологияларни бозор томонига фаол ҳаракатлантириш иқтисодий тараққий этиш ва янги бозорларга бостириб киришни фаол ўсиши учун ишлаб чиқаришни янада ихтисослаштириш ва ҳар томонлама ривожлантириш имкониятларидан фойдаланишдан иборатдир.

Ташкилотнинг тактик мақсадлари янгиликларини ишлаб чиқиш, тадбиқ этиш ва ўзлаштириш, корхонага инвестициялар киритишни ва молиялаштириш, ихтисосни ўзгартиришга ўқитиш, ходимларни рағбатлантириш ва мукофотлаш, ИТТКИ ва янгиликларнинг илмий базаси, бошқарувнинг усуллари ва вазифалари, йўллари ва услубларини такомиллаштиришдан иборатдир.

Ташкилотнинг таркибий мақсадлари корхона тизимчалари: ишлаб чиқаришлар, ИТТКИ, ходимлар, молиялар, маркетинг ва менежментни мувофиқ фаолият юритиши билан боғлиқдир.

Инновацион менежмент мақсадларини умумий таснифлаш қуйидаги асосий мезонлар бўйича ўтказилади:

- даражаси (стратегик ва тактик);
- муҳит турлари (ташқи ва ички);
- мазмуни (иқтисодий, социал, сиёсий, илмий, техник, ташкилий ва ҳ.к.);
- устуворлиги (устувор, доимий, анъанавий, бир мартали);
- ҳаракатланиш муддати (узоқ муддатли, ўртача муддатли, қисқа муддатли);
- вазифавий тузилмалари (ишлаб чиқариш, ИТТКИ, ходимлар, молиялар, маркетинг, менежмент);
- ташкилотнинг мавжуд бўлиш даврасининг босқичлари (вужудга келиш, ўсиш, балоғатга етиш, пасайиш ва мавжуд бўлиш даврасини тугалланиши).

Катта ташкилотларда, қоидага кўра, мақсадлар дарахтини мавжудлигини кузатиш мумкин. Бу ҳолда мақсадларнинг иерархияси муҳимдир, чунки пастда турувчи бўғин мақсадлари юқорида турувчининг мақсадларига бўйсундилар.

2.Корхонада инновацияни ривожлантиришнинг асосий йўналишлари

Хозирги даврда корхонада инновацияни ривожланиши, унинг асосий фаолиятининг ажралмас қисми бўлиб, маҳсулотнинг ва умуман корхонанинг рақобатбардошлигига таъсир ўтказади. Рақобатбардошлик ишлаб чиқаришдаги фойда ва самарадорлик кўрсаткичларида намоён бўлади. Ривожланган давлатлар тажрибаси инновациянинг иқтисоддаги роли нихоятда катта эканлигини кўрсатди. Инновация – ИТТнинг намоён бўлиши бўлиб, у товарлар ва хизматларнигина эмас, балки ташкилотни бошқариш тизимини, хозирги муҳитни талабига мос ҳолда ўзгартиради ва такомиллаштиради. Шундай қилиб ташкилотда инновация – илмий – техника тараққиётини микро даражада намоён бўлиши ҳисобланади.

Замонавий иқтисодиётдаги ташкилотда инновациянинг асосий йўналишларига:

- комплекс механизациялаш ва автоматлаштириш;
- кимёлаштириш;
- электрлаштириш
- ишлаб чиқаришни электронлаштириш;
- янги материалларни тадбиқ этиш;
- янги технологияларни ўзлаштириш киради.

2-жадвал

Корхоналарда инновация стратегияларини уйғунлаштириш

Корхонанинг мақсади	Корхонанинг вазифалари	Корхона инновация стратегиясининг моҳияти
Ишлаб чиқариш кўлами ўсиши:		
– ўсиш (йилига 20% дан ортиқ);	Жиддий қайта жиҳозлаш, кенгайтириш ёки янги қурилишни барпо этиш.	Янги жиҳозларни лойиҳалаш ва сотиб олиш; Янги маҳсулот турларини ва янги технология жараёнларни ишлаб чиқиш.
– жуда юқори (20%) ўсиш, юқори (10%) ўсиш;	Бозорга янги маҳсулотни чиқариш ва яратилган ҳамда тадбиқ этилган қувватларни	Ишлаб турган технологик жараёнларни такомиллаштириш ва маҳсулотларни

Корхонанинг мақсади	Корхонанинг вазифалари	Корхона инновация стратегиясининг моҳияти
	ўзлаштириш.	янгилаш, ҳамда кейинги даврлар учун илмий технология жараёнларни тайёрлаш.
– ўртача (5%) ўсиш, паст миқдорда (5%дан кам) ўсиш.	Етуклик босқичда (ўсиш босқичининг охирида) бўлган маҳсулотни ишлаб чиқариш.	Маҳсулот таннархини камайтириш, уни яхшилаш ва янги маҳсулотларни бозорга чиқаришни тайёрлаш мақсадида ишлаб чиқарувчи технологик жараёнларни мукаммаллаштиришни таъминлаш.
Бозордаги улушни ошириш.	Ўзаро боғлиқ бўлган маҳсулотларни тайёрлаш; Ишлаб чиқариш хажмини ошириш; Рақобатчиларни бозордан сиқиб чиқариш.	Ишлаб чиқаришнинг техник даражасини ошириш, рақобатчилар ишлаб чиқараётган маҳсулот тавсифларга нисбатан яхшироқ кўрсаткичли маҳсулотларни ишлаб чиқариш. Рақобатчиларнинг маҳсулотларига нисбатан маҳсулот харажатларини барқарор пасайтириб борувчи инновацияларни ишлаб чиқиш.
Бозордаги аҳволни мустаҳкамлаш	Маҳсулотнинг ҳаётий даврига амал қилиш; Маҳсулотларни бозорга ўз вақтида чиқариш; Маҳсулотнинг таннархини паст даражада ушлаб	Юқори даражадаги маҳсулот ва технологияни яратиш. ИТТКИ белгилаган давр билан маҳсулотни ҳаётий даврининг бир–бирига мос тушишини

Корхонанинг мақсади	Корхонанинг вазифалари	Корхона инновация стратегиясининг моҳияти
	туриш.	таъминлаш.
Янги бозорларни ўзлаштириш	Бозор талабларини қониктирувчи хар хил янги маҳсулотларни ишлаб чиқаришни ўзлаштириш; Турли режалардаги масалаларни хал қилишга қодир бўлган мобил илмий–техник салоҳиятга эга бўлиш.	Турли хилдаги маҳсулот ва жараёнларни ишлаб чиқариш; маҳсулотни бозорга чиқаришни таъминловчи илмий техник жараённи ривожлантириш.

Иқтисодий ислохотлар даврида ишлаб чиқаришнинг пасайиши ватанимиз корхоналари инновация соҳасидаги жиддий муаммолар билан боғлиқ бўлади. Асосий қийинчиликлар ИТТКИни давлат томонидан молиялаштиришдан келиб чиқди, корхонанинг инновация фаолиятини вақтинчалик ўсишига қаратилди. Шунга қарамай кўп корхоналар бозор шароитларига мослашиб барқарорликка эришмоқдалар.

Корхоналарнинг ўз–ўзини молиялаштиришга ўтишлари, ўзимизнинг ва ташқи инвесторларнинг маблағларини жалб этиш уларнинг инновацион фаолиятларига туртки бўлади. Ундан ташқари саноат корхоналаринг раҳбарлари инновация соҳасида стратегик режаларни бозор иқтисодиёти шароитида фирмаларнинг фаолияти учун асосий омил эканлигига тушиниб етилди. Шу муносабат билан корхоналар ички инвестицияларни айрим қисмини унинг ривожланиши учун йўналтирадilar.

Инновациялар на фақат муҳим инвестицияларни талаб қилади, балки самарали бошқариш ва юқори кўрсаткичларга эришишни ҳам талаб қилади.

3. Корхоналарда инновацион фаолиятни ташкил қилиш.

Ташкилотнинг бошқарув вазифаси сифатидаги асосий вазифаси инновацияларни тадбиқ этиш учун ташкилий тузилмаларни шакллантириш, корхонани ривожланиши стратегиясини амалга ошириш ва тадбирлар режаларини бажариш мақсадида ресурсларнинг барча турлари билан таъминлашдан иборатдир.

Янгиликларнинг яратишнинг мураккаблиги, ноаниқлиги, креатив характерлилиги ижрочилар ишини ташкил қилиш ва мувофиқлаштиришни инновацион менежментнинг вазифаларидан бири қилади. Ташкил қилиш

жараёни ўз ичига менежмент тузилмаларини шакллантириш, моддий, энергетик, ахборот ва инновацион оқимларини ижрочилар ўртасида тақсимланиши олади. Маъсулият, хатар ва ваколатларни тақсимланиш бошқарув жараёнининг муҳим таркибий қисми бўлади.

Бошқарув жараёнини ташкил қилишнинг вазифасига бошқарув жараёнларини лойиҳалаштириш, тадбирлар, усуллар ва йўллари унификациялаш (бир шаклга келтириш) туркумлаштириш ва стандартлаштириш бўйича чораларни ишлаб чиқиш ҳамда менежмент тизимчалари бўйича ахборотларни тақсимлаш киради. Ташкил қилишга ишлаб чиқаришни илмий-техник, технологик ва ташкилий даражасини ошиши киради. Менежментнинг олдида ишлаб чиқаришлар ва инновацион жараёнларга узлуксизлик уйғунлик чиқиндисизлик изчиллик ва паралеллик каби хусусиятларни бериш вазифаси туради³.

Инновацион тизимларда ишлаб чиқаришнинг техник-ташкилий даражасини ошиши, илмий-техник даража, ташкил қилиш, технологиялар ва техника даражасининг интегралли кўрсаткичи менежернинг ҳақиқий муҳим вазифаси бўлади.

Ташкил қилиш жараёни ишлаб чиқаришнинг ташкилий даражаси юқори кўрсаткичларига эришиш учун ишлаб чиқариш параметрлари ва омилларининг рационал бирлашувини таъминлаш зарур. Инновацион корхонанинг ривожланишининг стратегияси социотехник тизимлар барча ишлаб чиқаришни кўп илмни талаб қилишини ошиши фақат бу нарса ишлаб чиқаришнинг эгилувчанлиги, мослашувчанлиги, устуворлиги ва уйғунлиги билан боғлангандагина, фирманинг юқори рақобат афзаллиги ва қабул қилинаётган қарорларнинг иқтисодий самарадорлигини таъминлашини билдиради. Янгиликларни ишлаб чиқиш ва тадбиқ этишга юқори ҳаражатлар, агар бошқарув қарорлари бир вақтда ташкилий тузилмаларни янгиланиши, технологик жадалликни ошиши ва меҳнат унумдорлигини кўпайишига қаратилган бўлса, ҳатто бошланғич босқичда фондни қайтарилиши ва ишлаб чиқаришнинг рентабеллигини пасайтирмайди.

Ушбу нуқтаи назардан ташкил қилиш жараёни ўзаро ҳамкорликларни силлиқлаш. Ихтисослаштириш чуқурлаштириш ва ишлаб чиқаришдаги кооперациялашиш тенденцияларини кучайтириш жараёни сифатида кўриб

³ Р. А. Фатхуддинов. Инновационный менеджмент. Классификация, структура и отличительные черты инновационных организаций, экономические законы организации, научные подходы и принципы и др. Учебник для вузов изд. 5-с, испр, доп. Питер 2007

чиқилди. Ҳақиқатдан ҳам инновацион тизимларда менежер ишлаб чиқариш тузилмаларини ташкилий лойиҳалаштириш. Илмий ишлаб чиқариш ва маркетинг бўлинмаларига мувофиқ ўзаро алоқаси, мақсадли ихтисослаштиришни моделлаштириш билан шуғулланади. Ихтисослаштиришнинг аниқ шакллари (предметли, деталлар бўйича ёки технологик)ни танлашни инновацион корхона бўлинмалари ва хизматларининг аниқ ўзаро алоқасиз йўлга қўйиб бўлмайди.

Иқтисодий ривожланишни инновацион йўналтирилганлиги, технологик янгилинишнинг ўсиб бораётган зарурияти инновацион фаолиятда ташкил қилиш тамойиллари ва таркибий-ташкилий ўзаро алоқаларга аниқ ва мос келишнинг муҳимлигини таъкидлайди. Гап инновацион импульсларни иқтисодий ҳақиқатга киритишнинг мувофиқ йўллари қидириб топиш ҳақида кетмоқда. Тушунарлики, инновацион ўзгаришларни кенгайтиб боргани сари инновацион ривожланишнинг вазифавий – элементар базасини илмий асосланган шаклланиши талаб қилинади.

Инновацияларни ташкил қилиш ўз ичига учта асосий жиҳатларни олади:

- инновацион фаолиятнинг янгиликларини ишлаб чиқиш, тадбиқ этиш ва ишлаб чиқаришни биргаликда амалга оширувчи одамларнинг бирлашмаси бўлган субъектни;
- Ташкилотнинг инновацион фаолиятдаги зарурий вазифаларни бажаришга қаратилган жараёнлари ва ҳаракатларининг мажмуасини;
- Тизимни ички тартибга солинганлиги ва унинг элементлари тизимчалари ўртасидаги ўзаро алоқаларни такомиллашувини таъминловчи тузилмаларни.

Ушбу нуқтаи назардан инновацияларни ташкил қилишни инновацион фаолиятни тартибга солиш жараёни сифатида, субъект, фирма, институт, инновацион корхона сифатида, бўлинмаларнинг таркиби ва ўрнини белгилаб берувчи, ҳамда инновацион фаолиятда амалга ошириладиган шакллар, усуллар, жараёнлар тадбирларини тартибга солувчи ташкилий тузилмалар сифатида тушуниш керак.

Ташкилот фирма нуқтаи назаридан одамларнинг бирлашмаси ёки инновацияларни амалга ошириш бўйича ишларни бажариш ҳақидаги уларнинг келишуви сифатида кўриб чиқилиши мумкин. Турли хилдаги элементли ва турли ўлчамлардаги фирмалар, компаниялар, ассоциациялар, ОЎЮ, илмий институтлар, технополислар, технопарклар ва ҳ.к. инновацион фаолиятининг субъектлари бўладилар. Бу барча ташкилотлар ишлаб

чиқаришни ҳақиқий янгилинишни амалга оширувчи асосий манбалар ва хўжалик юритувчи субъектлар бўладилар. Яшаш даврасининг “ўзининг” босқичи билан яқиндан боғланган махсус инновацион бизнесни пайдо бўлиши вақтнинг тақозоси бўлади.

Масалан, инновацион корхоналар ва ташкилотлар фундаментал тадқиқотлар (академик ва ОЎЮ сектори ва ИТИ (амалий илмий тадқиқотлар ва ишламалар)га ихтисослашишлари мумкин, булар илмий инновацион корхоналар, Олий ўқув юртлари, кичик тадбиркорлик субъектлари, илмий-техник мажмуалар ва бирлашмалар бўлишлари мумкин. Тажрибавий намуналарни яратиш ва тадбиқ этиш босқичи билан ҳам тадбиркорлик тузилмалари ва ҳам ИТТКИ нинг ривожланган базасига эга фирмалар, институтлар ва корпорациялар боғланганлар. Амалий ИТТКИ ва ТКИ базасида инноватор-избосарлар базавий технологик, илмий-техник ва маҳсулотли янгиликларни яратадилар.

Илмий-техник ва маҳсулотли янгиликларни тадбиқ этиш ва ишлаб чиқариш билан, қоидаги кўра, яхши ресурс базаси, малакали ходимлар, бозордаги белгиланган ўринларга эга йирик фирмалар шуғулланадилар. Тадқиқотчилар фирманинг ўлчамини кашфиётлар сони билан боғламасалар ҳам, Ғарбий Европада инновацион ривожланишнинг катта тажрибаси тўпланган. Аммо Франция ва Буюк Британияда шундай фикр тарқалганки, илмий ишлаб чиқишлар босқичида академик ва ОЎЮ сектори ва кичик фирмалар асосий ролни ўйнайдилар.

Тажрибали ишлаб чиқариш, маркетинг ва сотиш босқичида турли кўламли бизнес илгарига чиқади, шунинг билан бир вақтда янгиликларни ишлаб чиқариш ва тарқатиш йирик ва ўрта корхоналар ва саноат компанияларида амалга оширилади.

Инновацион фаолиятда вужудга келган меҳнатни иқтисодий тақсимланишининг турига мувофиқ кичик ва ўрта кўламдаги корхоналарнинг кўпчилиги ярим фабрикатлар, бутловчиларни ишлаб чиқаришга ихтисослашаётган, ҳамда асосий бизнесни таъминлаш ва унга хизмат кўрсатиш вазифасини бажарувчи йирик фирмаларнинг субпудратчилари бўладилар.

Янгиликларни яшаш даражасининг ўз босқичига бош фирмадан куртаклаб чиққан (“спин. офат”) деб аталувчи, илмий-техник янгиликларни мустақил равишда ишлаб чиқувчи бўлинмалар ҳам хизмат кўрсатадилар. Инновацион корхоналар яна улар фаолиятининг объекти бўлган инновацияларнинг устувор турига кўра ҳам фарқланадилар. Масалан, улар қуйидаги синфларга бўлинадилар:

- янги илмий кашфиётлар, қўллашнинг янги усуллари ва пионерли (биринчи) кашфиётларни мўлжалловчи етакчи инноваторлар;
- олдин қилинган кашфиётлар асосидан тубдан янги жараёнлар ва маҳсулотларни яратувчи етакчи инноваторлар;
- эски усул асосида базавий инновацияларни яратувчи инноваторлар;
- янгиликни ишлаб чиқарувчи, модернизацияловчи ва рационаллаштирувчи инноваторлар;
- олдинги маҳсулотлар ва технологияларни ўринни босувчи янгиликни яратувчи инноваторлар;
- янгиликларни сотишлар ва маркетингга ихтисослашувчи инноваторлар;
- янги бозорлардаги талабни қаноатлантирувчи инновацияларни яратувчи инноваторлар;
- халқ хўжалигининг ҳар хил соҳаларида янгиликларнинг диффузияси, тарқатилиши ва кўпайтирилиши билан шуғулланувчи инноваторлар.

Инновацион корхоналар ҳам ишлаб чиқарилаётган инновацияларнинг янгилиги даражаси (тубдан янгилар, нисбатан, қисман, маҳаллий янгилик ёки имитацияга эгалар) мувофиқ ихтисослашадилар.

3. Корхона менежментида инновацияларни бошқаришда инновациялар портфелини шакллантириш.

Товарларнинг рақобатбардошлиги, ташкилотнинг молиявий, техник, социал, ташкилий ҳолати, унинг рақобат афзалликларини таҳлил қилиш натижалари асосида ташкилотнинг фаолият юритиш ва мажмуавий ривожланиш сиёсати шакллантирилади. Ташкилотнинг сиёсати – ташкилот раҳбарияти томонидан фаолиятнинг қандайдир соҳаси (техник, иқтисодий, социал, ташқи иқтисодий ва ҳ.к)да ўтказиладиган асосий йўли, стратегик тадбирлар тизимидир. Янгиликлар яъни инновацияларни тадбиқ этиш ҳар қандай стратегиянинг асоси бўлади.⁴

⁴ Р.А. Фатхудинов «Инновационный менеджмент: классификация, структура и отличительные черты инновационных организаций: Экономические законы, законы организации, научные подходы и принципы и др.»: Учебник для вузов. Изд. 5-е, испр., доп. «Питер», 2007

Инновацион фаолият, айниқса инновацион тадбиркорликнинг мақсади инновацияларни амалга ошириш йўли билан натижа олишдан иборатдир. Инновацион фаолият соҳасини белгилаш учун ташкилотнинг асосий стратегиялари (мақсадлари)ни таърифловчи қуйидаги белгиларни киритамиз:

К – Ишлаб чиқарилаётган товарнинг сифатини ошириш. Стратегия ташкилот фойдасини кўпайишига, аммо катта хатар билан, олиб келади;

Ц – Товар нархини қолган стратегияларни ўзлаштиришсиз сақлаб қолишда пасайтириш. Ушбу стратегия ишлаб чиқарилган товар ва ўзлаштирилган технологияларни бозорга мустаҳкам равишда тадбиқ этиш, сотишга қаратилган. Стратегия, қоидага кўра, ташкилот фойдасини камайишига олиб келади.

С – ишлаб чиқарилаётган товар таннархини янги технологиялар, ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил қилишнинг янги усуллари, менежментни ўзлаштириш ҳисобига пасайиши. Стратегия, қоидага кўра ташкилот фойдасини кўпайишига олиб келади.

V – ушбу бозор учун қолган стратегияларнинг ўзгаришсиз товар ишлаб чиқариш дастури (сотишлар ҳажми)ни кўпайиши. Стратегия кўлам самарасидан фойдаланиш ҳисобига фойдани кўпайишига олиб келади.

Р – сотишнинг янги бозорини ўзлаштириш, эски ва янги товар сервисини ошириш. Стратегия, қоидага кўра, ташкилот фойдасини кўпайишига олиб келади.

Ташкилотнинг санаб ўтилган стратегияларини амалга ошириш учун инновациялар зарур. 1-жадвалда ташкилот стратегияларини амалга ошириш учун зарур бўлган инновацияларнинг асосий турлари санаб ўтилган.

3-жадвал

Ташкилот стратегияларини амалга ошириш учун зарур бўлган инновациялар турлари

Ташкилот стратегиясини амалга ошириш учун зарур бўлган инновацияларнинг турлари	Ташкилотнинг асосий стратегияси				
	К	Ц	С	V	Р
1.Кашфиётлар асосида бутунлай янги товарни яратиш	+		+		+
2.Ноу-хау асосида ишлаб чиқарилаётган товарни такомиллаштириш	+				
3.Кашфиётлар асосида янги технологияни тадбиқ этиш			+		
4.Ноу-хау асосида амалдаги технологияни такомиллаштириш			+		
5. Ноу-хау асосида ишлаб чиқаришни ташкил қилишни такомиллаштириш			+		
6. Ноу-хау асосида меҳнатни ташкил қилишни такомиллаштириш			+		
7.Менежмент тизимини шакллантириш ёки	+		+	+	+

такомиллаштириш					
8.Ташкилот (хом ашё, материаллар, бутловчилар ва ҳ.к)нинг “чиқиш” сифатини яхшилаш	+				
9.Ташкилотнинг ташқи муҳит билан ўзаро ҳамкорлигини такомиллаштириш	+		+		
10.Тактик маркетинг вазифалари (реклама, товарни бозорга томон ҳаракатлантиришни рағбатлантириш тизими)ни такомиллаштириш					+
11.Истеъмолчидаги товар сервис сифатини ошириш				+	
12.Ташкилот товарларининг мавжуд бозорини кенгайтириш		+			+
13.Янги бозорни ўзлаштириш					+

Эслатма. “+” белгиси ташкилотнинг тегишли стратегиясини амалга ошириш учун инновацияларни амалга ошириш зарурлигини билдиради.

Ташкилотнинг стратегиялари ва мақсадларига мувофиқ улар ҳар хил бирлашишлари мумкин. Қўшимча (1-жадвалга) белгилар киритамиз:

1-стратегияни ўзгармаслигини таърифлови индекс (эски вариант);

2-стратегияни янгиланишини таърифловчи индекс (янги вариант). Масалан, сифатни ошиши, солиштирма нархни пасайиши, таннархни пасайиши, сотишлар ҳажмини ўсиши, мавжуд ёки ўзлаштирилган янги бозорни кенгайтиши.

Тушунамизки, товарнинг сифат сақланиб қолинганда истеъмолчининг фойдаланиш харажатлари ўзгармайди; сифатни ошишида истеъмолчининг харажатлар пасаяди (ишлаб чиқарувчининг харажатлари ўсишига нисбатан юқорилик суръатларда); кашфиётлар асосида янги товарни киритиш сифатини ошиши ва товар таннархини пасайишига олиб келади.

1 – жадвалда белгиланган инновацияларнинг ташкилот стратегиясига таъсирлари ва қўшимча қабул қилинган шартлар асосида ташкилот товарларини қайта ишлаб чиқаришнинг характерлироқ турларини шакллантириш мумкин (2 - жадвал)

4– жадвал

Товарларни қайта ишлаб чиқаришнинг асосий турлари

Ташкилот стратегияларини бирлаштириш	Товарларни қайта ишлаб чиқариш турлари
1. $K_1C_1C_1V_1P_1$	Оддий қайта ишлаб чиқариш (инновацияларсиз)
2. $K_2C_1C_1V_1P_1$	Оширилган сифатли товарни оддий қайта ишлаб чиқариш
3. $K_1C_2C_1V_1P_1$	Товарни уни паст нархда сотиш учун оддий қайта ишлаб чиқариш
4. $K_1C_1C_2V_1P_1$	Товарни ресурсларни тежайдиган технологик бўйича қайта ишлаб

	чиқариш
5. $K_2C_1C_1V_2P_2$	Эски ва янги бозорлар учун янги товарни кенгайтирилган қайта ишлаб чиқариш
6. $K_1C_2C_2V_2P_1$	Янги технология бўйича тайёрланган эски товарни кенгайтирилган қайта ишлаб чиқариш
7. $K_1C_1C_1V_1P_2$	Эски ва янги бозорлар учун эски товарни оддий қайта ишлаб чиқариш
8. $K_2C_2C_2V_2P_2$	Эски ва янги бозорлар учун технологик бўйича янги товарларни кенгайтирилган қайта ишлаб чиқариш (қайта ишлаб чиқаришнинг энг мураккаб тури)

Ушбу мавзуда баён қилинган тавсиялар бўйича бажарилган ишнинг асосида ташкилотнинг янгиликлар ва инновациялар портфели шакллантирилади. Инновациялар портфели ташкилотга тадбиқ этиш (киритиш) керак бўлган харид қилинган ва шахсий янгиликларнинг мажмуавий асосланган янгиликлар рўйхатидан иборатдир. Янгиликлар портфели ташкилот томонидан сотиш учун ишлаб чиқилган янгиликларнинг рўйхатидан иборат. Инновациялар портфелининг мисолли йириклаштирилган портфели 3 – жадвалда, янгиликлар портфели 4 – жадвалда берилган.

5 – жадвал

Ташкилотга тадбиқ этиш керак бўлган инновациялар портфели
(шакл)

Инновацияларнинг номи ва тури	Инновацияни тадбиқ этиш мақсади	Инновацияни тадбиқ этиш жойи	Тадбиқ этиш муддатлари		Тадбиқ этишга харажатлар		Тадбиқ этишдан кутилган самара	
			боши	охири	Табиий шаклда	Минг сўм	Табиий шаклда	Минг сўм

6 - жадвал

Ташкилотнинг ишлаб чиқиши ва сотиши керак бўлган янгиликлар портфели
(шакл)

Инновацияларнинг номи ва тури	Янгиликлар ғояси	Янгиликнинг даражаси	Ишлаб чиқарувчи (бўлинма, ижрочилар)	Тадбиқ этиш муддатлари		Тадбиқ этишга харажатлар		Тадбиқ этишдан кутилган самара	
				боши	охири	Табиий шаклда	Минг сўм	Табиий шаклда	Минг сўм

Шундай қилиб, стратегик маркетингнинг илмий ёндашишлари ва усуллари асосида товарларнинг рақобатбардошлик меъёрлари, ташкилот инновациялари ва янгиликлари портфеллари ишлаб чиқилган. ИТТКИ

босқичида ишлаб чиқаришдаги инновациялар ва янгиликларни рақобатбардошлигини амалга ошириш имконияти тадқиқот қилинади.

5. Инновацион фаолиятни такомиллаштириш

Ташкилий лойиҳалаштириш, янги моделлар ва тузилмалардан фойдаланиш менежментининг муҳим йўналишларидан бўлади. Келажак инновацион ташкилотларининг хусусиятлари қуйидаги расмда кўрсатилган. Улар тизимчалар ва элементларнинг сифатини ва уларнинг очиқ тизим сифатидаги ташкилот ичидаги алоқаларини намойиш қиладилар.

Янги турдаги ташкилот мўлжаллашнинг икки ўқиға эға:

биринчиси – ички тузилмалар, элементлар, омиллар ва тизимчаларнинг ички ўзаро ҳамкорлигига. Бу мўлжал марказлаштиришни тугатилиши ва бўлинмаларнинг мустақиллигига асосланган, бу уларнинг юқори манёрвчанлиги, оперативлиги, ташкилий шаклларининг кўплиги, янги усулларининг ихчамлигини таъминлайди.

Иккинчи ўқи ташқи муҳитга қаратилган, у узок муддатли тенденциялар, барқарорликни амалга ошириш билан боғлиқ. Тизимни ташқи муҳитда фаолият юритиши. Ташкилотни ривожланишининг бу иккинчи тенденцияси синергик (ҳамкорлик) самарасини яратувчи механизмни жипслашиши ва интерграциялашишга асосланган, у ҳаракатларнинг битта

мақсадига қаратилган бирлашишлардан ташкил топувчи самараларни кўпайишидан иборатдир. Бу шуни билдирадики, у элементларнинг оддий суммасидан самарадан кўпроқдир, яъни ўзини ўзи ривожлантириши ва такомиллашишга асосланган мураккаб тизимларда, инновацион ташкилот ҳам уларга киради, катта синергик (ҳамкорлик) самараси кузатилади.

Ривожланишнинг иккита тенденцияларни умумлаштириш асосида аломатларнинг тўртта асосий вазифавий категориялари вужудга келади, яъни тизимни мослашуви, унинг ташқи муҳитга жавоб қайтариши нуктаи назаридан мақсадга эришиши, элементларнинг интеграциялашиши ва уларнинг ўзаро муносабатлари, ҳамда ўзини ўзи ташкил қилишнинг ички тамойили тизимнинг гомеостазини қўллаб қувватлаш.

Инновацион тизимнинг хусусиятлари иккита қарама қарши тенденциялар: бир томондан марказлаштиришни тугатиш ва табақалаштириш ва бошқа томондан марказлаштириш ва интеграцияланган жараёнларнинг ўзаро ҳамкорлигини такомиллаштиришга асосланган.

Тизим умуман мувофиқ фаолият юрита олиши учун, унда ташкилотни мавжуд бўлишининг ҳар хил масофавий ва вақтли давраларида воситачилар, инновациялар манбалари, муқобил элементлар (етказиб берувчилар, шериклар, пудратчилар ва бошқалар) ролини ўйнашга қодир турли туман вазифавий тизимчалар ва элементларни жамланиши содир бўлади.

Ташкилотнинг кўпгина шаклларининг мавжудлиги тизимнинг масофавий доирасини ташкил қилади, ўзининг фаолиятида турли туман янги усуллар, маҳсулотлар ва хизматлардан фойдаланувчи иштирокчилар, тизимчалар ва муқобил элементларни кўплиги эса алоқаларнинг кўплиги билан ўзаро боғланган ва чатишиб кетган, бу ташкилотнинг умумий яшаш қобиляти ва барқарорлигини ошишини таъминлайди.

Масалан, хўжалик бўлинмалари ва ташкилий тузилмаларнинг ўзаро алоқаси инновацион ривожланиш талаблари бурчаги остида кўриб чиқилади. Бозор иқтисодиётида ҳар бир фирма ўзининг ташкилик тузилмасини мустақил равишда белгилайди. Аммо умумий яшаш қобилятини ошиши фирманинг учта асосий вазифавий тизимчалари (ИТТКИ ва маҳсулотни ишлаб чиқиш, ишлаб чиқариш технологияси ва маркетинг)ни мувофиқ фаолият юритиши билан яқиндан боғланган.

Ташкилотнинг вазифавий тизимчалари тури технологик операциялар алоқаларининг характериға мос келиши ва янгиликларни ишлаб чиқиш босқичларини шартнома асосида ёки соф бозор алоқалари ишлаб чиқариш ва сотиш билан параллел ташкил қилишга қаратилиши керак.

Маҳсулотни бўлинмалар орасидаги ўзаро ҳамкорликларни ташкил қилишнинг бундай тамойили молия, моддий ва ахборот оқимларини, ходимнинг тажрибаси ва билимларини, тайёр маҳсулот ва хизматларни эпчил тақсимиланишига асосланган.

Хулоса

Бугунги кунда жамиятда ва иқтисодиётда инновацияни ривожлантириш иқтисодий ўсиш ва аҳоли турмиш даражасини оширишнинг муҳим шарти ҳисобланади. ХХІ аср тарихга инновация асри бўлиб кирди. Инновация, фан ва техниканинг бугунги кундаги янги технология, маҳсулот, ахборот ва коммуникация восталарида, техник ва ташкилий бошқаришнинг янги усулларида, янги хизмат турларида гавдаланган ютуғидир.

Инновация менежменти ҳаракатлар мажмуини, самарали меҳнатни таъминлашга йўналтирилишини ифодалайди.

Мамлакатимизда иқтисодиётни инновация асосида ривожлантиришнинг иқтисодий сиёсатига устувор стратегик йўналиши сифатида қаралади.

Бозор иқтисодиётида маҳсулот билан бирга давлатнинг ҳам рақобатбардош бўлиши лозим.

Шунинг учун, янгиликлар инновация менежерлари иштирок этадиган бозор ёрдамида танлаб олинади. Инновация муаммоларини мувафақиятли ҳал қилиш кўп жиҳатдан инновация менежерлари ҳаракатига боғлиқ. Ислохотларни янада чуқурлаштиришда илмий-тадқиқот ташкилотларини бошқариш усуллари янгиликлар бозорида тадқиқотлар ва ишланмаларни амалга ошириш қобилиятига эга бўлган, инновация менежменти мутахассисларини тайёрлашга боғлиқ.

Инновациянинг назарий асослари А.Смит ва Д.Рикардолар томондан ишлаб чиқилган, инновацияни ривожлантириш ғояларига И.Шумпетер ва Н.Д.Кондратьевлар катта ҳисса қўшганлар.

Инновациялар ва инновацион бошқарувга нисбатан оширилган эътибор ҳозирги жамиятнинг ҳаётининг ўзи томонидан талаб қилинади, ахир инновацион жараёнларни янги маҳсулотлар ва янги техникада рўёбга чиқиши унинг социал – иқтисодий ривожланишининг асоси бўлади.

Инновацион жараён инновацион ўзгаришларни тайёрлаш ва амалга оширишдан иборат бўлади ва ягона бир бутунни ташкил қилувчи ўзаро боғланган паллалардан ташкил топган. Бу жараённинг натижасида амалга оширилган ўзгариш инновация пайдо бўлади. Инновацион жараённи амалга ошириш учун диффузия – янги шароитлар ва қўллаш жойларда бир марта

ўзлаштириб ва фойдаланиб бўлинган инновацияларни вақтда тарқатиш жуда катта аҳамиятга эга. Инновацион жараён давравий характерга эга, бунини иқтисодий тартибни ташкил қилиш ва бошқаришнинг ихчам тизимларини ишлаб чиқишда ҳисобга олиш зарур.

Инновацион бошқарув ҳаётда мураккабдир. Инновацион жараёнларнинг ривожланиши қонуниятларини таҳлил қилиш учун инновацион менежерлар бўлган мутахассислар зарур, улар янгилик киритишларнинг ҳар хил ташкилий – иқтисодий жиҳатлари билан шуғулланадилар. Уларнинг инновацияларни бошқаришдаги асосий вазифаси – инновацион жараённи илгари суриш, эҳтимол бўлган тўсиқларни башорат қилиш ва уларни бартараф қилиш йўллари белгилашдир.

Бозор иқтисодиёти учун янгиланган маҳсулотлардан мансabdор бўлган мустақил фирмаларнинг рақобати, рақобатлашувчи янгиликлар бозорнинг мавжудлиги ҳосдир.

Буюк компаниялар муваффақиятларининг кўп сонли тарихи бундан дарак беради. Шу сабабли янгилик киритишларнинг бозорли танлови мавжуд, унда инновацион менежерлар иштирок этадилар.

Инновацион менежерлар ижодий жамоаларни ташкил қила туриб, янгиликларни қидириб топиш ва тарқатиш, илмий тадқиқотлар ва ишламаларга буюртмалар портфелини шакллантириш билан шуғулланган ҳолда, ҳар хил ташкилий тузилмалар (фанлар академияси, ОЎЮ, илмий жамиятлар, тадқиқот ташкилотлари, конструкторлик бюрolari, инжиниринг компаниялари ва бошқалар)да ҳаракат қилишлари мумкин. Улар илмий жамоаларни бошқарадилар, илмий тадқиқотларни мувофиқлаштирадилар. Буларни барчаси инновацион бошқарувчилар малакаси олдиға юқори талабларни қўяди: улар илмий техник ва иқтисодий – психологик салоҳиятға, ҳам анъанавий менежер ва ҳам тадқиқотчи олим сифатиға эға бўлишлари, янгилик киритишларнинг самарадорлигини баҳолаш ва инновацияларни бошқаришға қодир малакали иқтисодчи бўлишлари керак.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.- Т.: Ўзбекистон, 2013. – 40 б.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2013 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2014 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2014-йил юқори ўсиш суръатлари билан ривожланиш, барча мавжуд имкониятларни сафарбар этиш, ўзини оқлаган ислохотлар стратегиясини изчил давом эттириш йили бўлади” мавзусидаги маърузаси.2014йил, 18январ.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning Barcha reja va dasturlarimiz O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining 2010 yil 27 yanvarda bo'lib o'tgan qo'shma majlisidagi «Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir» .
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ишлаб чиқаришга иновацион лойиҳалар ва технологияларни тадбиқ этишни рағбатлантириш бўйича қўшимча чоралар ҳақидаги” Қарори – “Халқ сўзи”, 2008 йил, 16 июль
5. Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш – бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2009. – 280 б.
6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг БМТ саммити Мингйиллик ривожланиш мақсадларига бағишланган ялпи мажлисидаги нутқи // Халқ сўзи, 2010 йил 22 сентябрь, 1-2-б.
7. «Инновационное развитие: Экономика, интеллектуальные ресурсы, управление знаниями.» Под редакцией Б.З Мильнера, Инфра-М,2010
8. Дорофеев В.Д., Шмелева А.Н. «Инновационный менеджмент» Учебное пособие для вузов. -М: «Феникс» ,2009 .
9. «Ten3: Управление инновациями: Стратегический подход: Гибкие корпоративные стратегии выживания и лидерства в новой экономике (на спирали).» Котельников В.Ю.-М: ЭКСМО,2007.
- 10.В.П Баранчев « Управление знаниями в инновационной сфере» Учебник. Издательство ООО фирма « Благовест»- Москва,2007
- 11.Р.А Фатхудинов . «Инновационный менеджмент: Классификация, структуры и отличительные черты инновационных организаций; Экономические законы, законы организации, научные подходы и

- принципы и др.»: Учебник для вузов Изд. 5-е, испр., доп. «Питер» , 2007.
- 12.Открытые инновации: Создание прибыльных технологий (пер. с англ. Егорова В.Н.) . Чесбро.Г-М.: «Поколение», 2007
- 13.Коэн.Д «Суть перемен. Путеводитель: Инструменты и тактика руководства преобразованиями в компании»- Олимп-Бизнес,2007
- 14.Ермасов Н.Б, Ермасов С.Б «Инновационный менеджмент: Учебник»- М.: Высшее образование,2007
- 15.А.А Румянцева « Менеджмент инновации. Как научную разработку довести до инновации». Учебное пособие. Санкт-Петербург,2007
- 16.Егоршин А. П. Управление персоналом. – 2-е изд. – Н. Новгород: НИМБ,2007.
- 17.Ф.Эргашев, Д. Рахимова, А. Сагдуллаев, О.Парпиев, Ш. Зайнутдинов « Инновацион менеджмент. Дарслик». Тошкент ,«Академия».
- 18.Интернет сайты:
- 19.www.ADB.org/
- 20.www.aussenwirtschaftspolitik.de www.bearingpoint.uz
21. www.bilimdon.uz
- 22.www.bizbook.uz